

СЕЛСКОСТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

ИНСТИТУТ ПО АГРАРНА ИКОНОМИКА

1113 София, бул. „Цариградско шосе“ №125, бл. 1
тел. 02 465 31 53, факс: 02 465 11 28; e-mail: office@iae-bg.com

Анализ на обвързаната подкрепа в България за периода 2015-2020 г.

Септември, 2019

София

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.
1. Обхват и бюджет на схемите за обвързана подкрепа в България	3
2. Резултати от прилагането на схемите за обвързана подкрепа за периода 2015-2018 г.	5
2.1. Състояние в сектор „Плодове“	5
2.2. Състояние в сектор „Зеленчуци“	7
2.3. Ситуация в сектор „Преживно животновъдство“	9
3. Структура на кандидатите и стопанства за обвързана подкрепа	10
4. Осигуряване на заетост от секторите, подпомагани с обвързана подкрепа	11
5. Заключение	13

1. Обхват и бюджет на схемите за обвързана подкрепа в България

Основен елемент на директните плащания за България е обвързаната с производството директна подкрепа. До 2014 г. за обвързана подкрепа се отделяха 3.5% от пакета за директни плащания. През преходната 2014 г. пълният размер на максимално допустимата обвързана с производството директна подкрепа (6.5% от средствата за директни плащания) беше насочена към животновъдството, зеленчукопроизводство и трайните насаждения. За периода 2015-2020 г. България използва 13% от ресурса за директни плащания за обвързано с производството подпомагане за уязвими сектори, които претърпяват трудности, като: животновъдството, зеленчукопроизводство и трайните насаждения. В съответствие с възможностите на Регламент 1307/2013 за ОСП допълнително плащане от 2% обвързана подкрепа се насочва към протеинови култури.

Таблица 1 Бюджет на България за обвързана подкрепа за периода 2015-2020 г. в евро

Директни плащания (евро)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Общо	721 251 000	792 449 000	793 226 000	794 759 000	796 292 000	796 292 000
13% обвързана подкрепа	102 818 170	103 018 370	103 119 380	103 318 670	103 517 960	103 517 960
2% обвързана подкрепа за протеинови култури	15 818 180	15 848 980	15 864 520	15 895 180	15 925 840	15 925 840
Общо обвързана подкрепа	118 636 350	118 867 350	118 983 900	119 213 850	119 443 800	119 443 800

Източник: Регламент (ЕС) № 1307/2013 на Европейския парламент и на Съвета.

През 2014 г. до Европейската комисия (ЕК) бяха нотифицирани 10 схеми за обвързана с производството директна подкрепа. През 2015 г. и 2016 г. бяха приложени следните схеми за обвързано подпомагане: Схема за обвързано подпомагане за млечни крави; Схема за обвързано подпомагане за месодайни крави и юници; Схема за обвързано подпомагане за млечни крави и месодайни крави под селекционен контрол; Схема за обвързано подпомагане за овце-майки и кози-майки (10-49 животни); Схема за обвързано подпомагане за овце-майки и кози-майки под селекционен контрол; Схема за обвързано подпомагане за биволи; Схема за обвързано подпомагане за плодове; Схема за обвързано подпомагане за зеленчуци; Схема за обвързано подпомагане за оранжерийни зеленчуци; Схема за обвързано подпомагане за протеинови култури.

През 2017 г. и 2018 г. в България бяха приложени 14 схеми за обвързано с производството подпомагане – 8 схеми за животни, 5 схеми за плодове и зеленчуци и 1 схема за протеинови култури. Общият брой на схемите беше увеличен с 4 в сравнение с 2015-2016 г., когато бяха приложени 10 схеми за обвързано с производството подпомагане. За сектора на животновъдството се обособиха отделни схеми с обхват на прилагане планинските райони. Целта е да се осигури таргетирано подпомагане за стопанства с повече трудности, разположени в планинските райони, както и да се отчетат специфични обстоятелства свързани със себестойността на производство в отделните сектори и общите разходни нива в отделните класове стопанства. Въведена е модулирана ставка в стопанствата с по-висок размер до 250 животни с цел преразпределение на подкрепата с превес към малките и средни стопанства и отразяване на по-високите постоянни разходи (разходи за труд, капитал и др.) в тези

стопанства. Беше въведено изискване за доказване на реализация, което е добро решение с оглед подобряване на пазарната реализация и насърчаване на устойчиво производство, което да гарантира, че подкрепата достига до производители с пазарна насоченост. В резултат на прегледа на прилагането на обвързаната подкрепа от 2017 г. от схемата за зеленчуци (полско производство) са изключени тикви, зелен фасул и зелен грах, при които се наблюдава ръст в площите. Идеята на схемите за обвързано подпомагане е към подкрепа и стабилизиране на уязвими производства. Като инструмент за финансово подпомагане, обвързаните плащания допълват доходността на производителите в обхванатите сектори, което позволява защита в периоди на икономически затруднения, като основните механизми, чрез които това се прави са начините на прилагане и размера на ставките.

С цел по-добро отразяване на нивото на затруднения при отделните производства, една от схемите - Схемата за зеленчуци – полско производство е разделена на две схеми – основна и допълнителна (зеле, дини и пъпеши). Схемата за плодове също се разделя на две схеми – основна и допълнителна (сливи и десертно грозде). От 2017 г. в схемите за зеленчуци (полско производство) и за плодове се въвежда и завишено плащане на площ за първите 30 хектара, с цел насочване на по-голямо подпомагане към малките и средни стопанства.

При схемите за обвързана подкрепа в животновъдството, приложени през 2017 г. и 2018 г. са: Схема за обвързано подпомагане за млечни крави; Схема за обвързано подпомагане за месодайни крави и/или юници; Схема за обвързано подпомагане за месодайни крави под селекционен контрол; Схема за обвързано подпомагане за млечни крави под селекционен контрол; Схема за обвързано подпомагане за млечни крави в планински райони (5-9 животни); Схема за обвързано подпомагане за биволи; Схема за обвързано подпомагане за овце-майки и кози-майки в планински райони (10-49 животни); Схема за обвързано подпомагане за овце-майки и кози-майки под селекционен контрол. Схемите за обвързана подкрепа за плодове и зеленчуци през 2017 г. и 2018 г. са: Схема за обвързано подпомагане за плодове (основна група); Схема за обвързано подпомагане за зеленчуци (полско производство – основна група); Схема за обвързано подпомагане за плодове (сливи и десертно грозде); Схема за обвързано подпомагане за зеленчуци (зеле, дини и пъпеши) и Схема за обвързано подпомагане за оранжерийни зеленчуци. През 2017 г. и 2018 г. продължи прилагането на Схемата за обвързано подпомагане за протеинови култури.

През кампания 2019 г. е направено ново адаптиране на обвързаната подкрепа и приложените схеми за обвързано с производството подпомагане са 16: 8 схеми за животни, 7 схеми за плодове и зеленчуци и 1 схема за протеинови култури. В животновъдството, с цел осигуряването на по-интензивна подкрепа на малките и семейни животновъдни стопанства, е въведен модулиран размер на подпомагането по всички схеми, с изключение на биволите и млечните крави в планински райони – завишен с 10% за първите 30 животни по схемата. След прегледа на прилагането през 2018 г. зеленчуците – полско производство са разделени в четири схеми на база съпоставими нива на трудности при производството на културите.

Така схемите за обвързана подкрепа в животновъдството през 2019 г. са: Схема за обвързано подпомагане за млечни крави; Схема за обвързано подпомагане за месодайни крави и/или юници; Схема за обвързано подпомагане за месодайни крави под селекционен контрол; Схема за обвързано подпомагане за млечни крави под селекционен контрол; Схема за обвързано подпомагане за млечни крави в планински райони (5-9 животни); Схема за обвързано подпомагане за биволи; Схема за обвързано подпомагане за овце-майки и кози-майки в планински райони (10-49 животни); Схема за обвързано подпомагане за овце-майки и кози-майки под селекционен контрол.

Схемите за обвързана подкрепа за плодове и зеленчуци през 2019 г. са: Схема за обвързано подпомагане за плодове (основна група); Схема за обвързано подпомагане за плодове (сливи и десертно грозде); Схема за обвързано подпомагане за зеленчуци (картофи, кромид лук и чесън); Схема за обвързано подпомагане за зеленчуци (моркови, зеле, дини и пъпеши); Схема за обвързано подпомагане за зеленчуци (домати, краставици, корнишони и патладжан); Схема за обвързано подпомагане за зеленчуци (пипер) и Схема за обвързано подпомагане за оранжерийни зеленчуци. Впечатление прави, че обособяването на отделните схеми и производствата в тях се извършва по близък видов състав, близки технологични практики, сходни нива на затруднения, а при извеждане на отделни производства в самостоятелни схеми, това се налага вероятно заради продължаващите затруднения (пипер) или нуждата от известно приоритизиране. През 2019 г. продължи прилагането на Схемата за обвързано подпомагане за протеинови култури.

2. Резултати от прилагането на схемите за обвързана подкрепа за периода 2015-2018 г.

Схемите за обвързана подкрепа се прилагат за сектори и производства, които са уязвими и изпитват трудности. Целта е стабилизиране и запазване на нивата на производство, като това е начин да се избегне риска от изоставяне на съответната дейност. Обвързаното с производството подпомагане се предоставя под формата на годишно плащане въз основа на *определени площи и добиви* или *определен брой животни* и се предоставя при спазване на финансовите тавани, които държавите членки определят за всяка мярка и съобщават на Комисията. За настоящия програмен период *определените площи, добиви и брой животни* са тези стойности, които са най-високи за съответния сегмент, обхванат от схемата, достигнати през една от годините в периода 2009-2013 г. Прилагането на обвързаната подкрепа в България води до стабилизиране на секторите с трудности.

2.1. Състояние в сектор „Плодове”

При схемите за плодове в условията на прилагане на обвързаната подкрепа, се наблюдава известна стабилизация на сектора. Това рефлектира в постигане на защита за стопаните и в заетата в сектора работна сила. Постигнатата защита не е довела до превишение на стойностите на реколтираните площи в сравнение с *определените максимални площи* за периода 2009-2013 г.

Таблица 2 Реколтирани площи с овощни култури в България в периода 2015-2018 г., ха

Култура	2015	2016	2017	2018
Ябълки	4 765	4 111	3 973	3 981
Круши	528	410	449	571
Кайсии и зарзали	2 481	2 554	2 898	2 550
Праскови и нектарини	3 711	3 816	3 893	3 521
Череша	8 055	8 463	8 989	10 049
Вишни	1 207	1 137	1 074	1 184
Ягоди	756	670	655	726
Малини	1 522	1 833	1 863	2 102
Общо	23 025	22 994	23 794	24 684

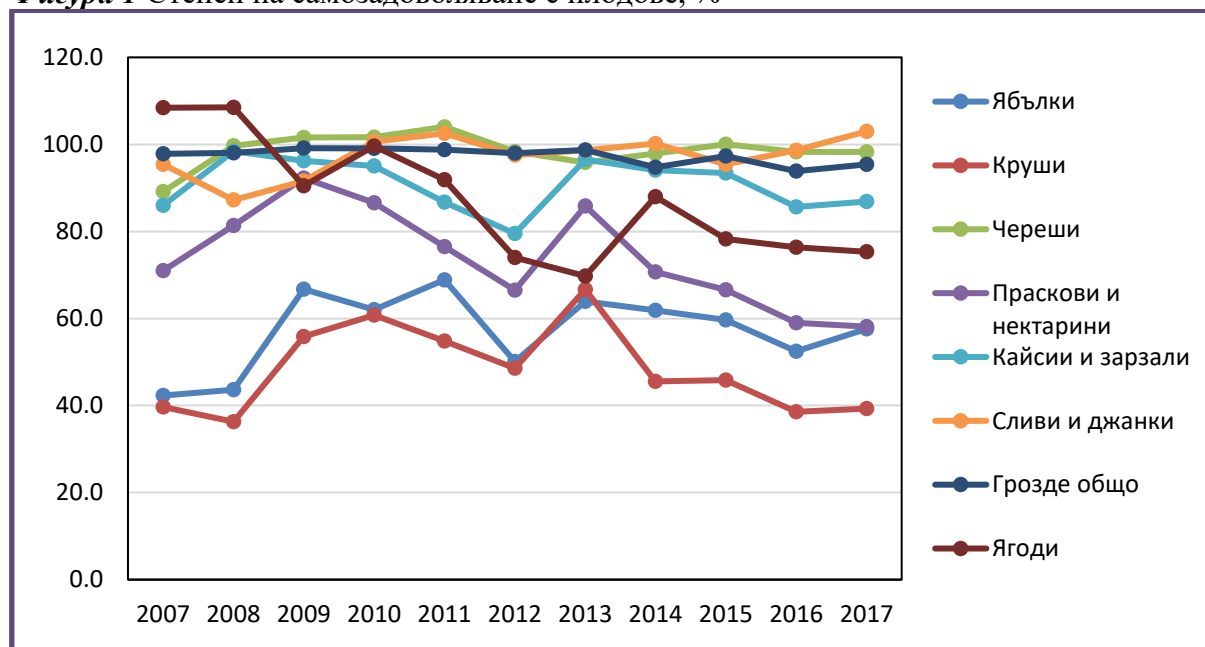
Източник: МЗХГ, Агостатистика, Бюлетени, 2016-2019 г.

<https://www.mzh.government.bg/bg/statistika-i-analizi/izsledvane-rastenievadstvo/tseli/>

По схемата за обвързано подпомагане за плодове (основна група), която включва ябълки, круши, кайсии, зарзали, праскови, нектарини, череши, вишни, ягоди и малини, *определените максимални стойности* на засадените площи с тези култури, реферирана към 2010 г. е 27 669 ха. В резултат от обвързаната подкрепа има стабилизиране на реколтираните площи и спиране на низходящите тенденции в производството, които варират през определени години в периода 2015-2018 г., но не се достигат *определените максимални стойности*. През 2018 г. са достигнати най-високи нива на реколтирани площи при обхванатите култури – 24 684 ха, което е на 89% от базовите площи, служещи за критерии при обосновка на прилагането. Това разкрива, че прилаганите до момента схеми за обвързана подкрепа при плодове *не води до надхвърляне на определените максимални площи*, а допринася за стабилизиране на производството и запазване интереса на производителите.

Ако разширим анализа от въздействието на прилаганото обвързано подпомагане на основната група при плодовете с нивата на потребление и задоволяване на вътрешното търсене се вижда, че вътрешното предлагане изостава в сравнение с потреблението при почти всички от тях. Най-голямо е това отстъпление при прасковите, нектарините (от 87% на 58%) и ягодите (100% на 75%), където има регрес между 2010 и 2017 година. Това предполага, че работата по подобрене начините на прилагане на схемите за обвързано подпомагане трябва да продължи, за да се стабилизира не само производството, но и да се посрещнат обществените очаквания за вътрешно потребление.

Фигура 1 Степен на самозадоволяване с плодове, %

Източник: собствени изчисления по данни на НСИ, МЗХГ и Евростат.

По схемата за обвързано подпомагане за плодове (сливи и десертно грозде) също личи, че подпомагането няма опасност от надхвърляне на *определените максимални стойности* по схемата – 10 978 ха (през 2010 г.). Така например реколтираните десертни лозя през референтната 2010 година са 2 629 ха, а през всички години между 2015-2018 г., постигнатите площи са на 85% от максималните равнища. Ситуацията при сливите е малко по-оптимистична, а и самозадоволяването със сливи е около равнището на самодостатъчност.

Таблица 3 Реколтирани площи с овощни култури в България в периода 2015-2018 г., ха

Култура	2015	2016	2017	2018
Сливи	6 827	6 705	6 815	7 357
Десертно грозде	2 254	2 009	2 126	1 938
Общо	9 081	8 714	8 941	9 295

Източник: МЗХГ, Агростатистика, Бюлетини, 2016-2019 г.

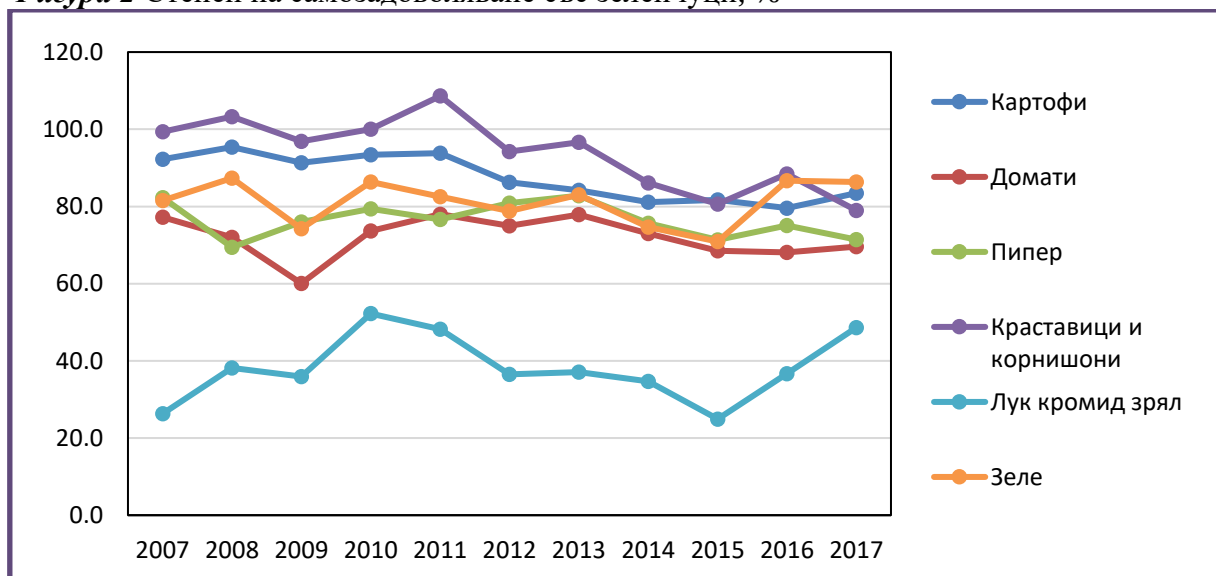
<https://www.mzh.government.bg/bg/statistika-i-analizi/izsledvane-rastenievadstvo/tseli/>

2.2. Състояние в сектор „Зеленчуци“

При зеленчуците динамиката на реколтираните площи е по-голяма поради същността на културите и едногодишния им характер. Като резултат от последователната политика на прилагане на обвързана подкрепа се забелязва възстановяване площите на обхванатите култури, като през 2017-2018 г. реколтираните площи достигат 36,6 хил. ха., което е около максималните равнища определени за целите на схемите за обвързана подкрепа за зеленчуци – 36 409 ха (2009 г., 2011 г.). Сборът от реколтираните площи по култури за 2018 г. остава на равнището на реколтираните площи, достигнати през една от годините между 2009-2013 г., преди прилагането на обвързаната подкрепа, което е в пълно съответствие с концепцията на характера на схемите за обвързана подкрепа. Спадът в реколтираните площи в периода 2015-2016 г. в сравнение с базовия период (2009-2013 г.) е още едно доказателство за важността и необходимостта от прилагане на схеми за обвързана подкрепа в зеленчукопроизводството, като инструмент за предотвратяване свиването и спада в тези значими за производството и потреблението на страната продукти.

Въпреки динамиката в площите и производството не се наблюдават негативни въздействия на изкривяване на пазара в резултат от свръхпроизводството. Разгледаната ситуация на вътрешния пазар показва, че макар вътрешното производство на обхванатите зеленчуци да се възстановява в годините на прилагане на обвързаната подкрепа след няколко предходни години на свиване, неговият дял, е или на нивото от 2009-2013 година или е по-нисък. Делът на вътрешното производство в местното потребление намалява в различна степен, като най-много това се наблюдава при картофите (от 93% на 84%) и краставиците (от 100% на 79%).

Фигура 2 Степен на самозадоволяване със зеленчуци, %

Източник: собствени изчисления по данни на НСИ, МЗХГ и Евростат.

При анализа на влиянието на обвързаната подкрепа за развитието на зеленчукопроизводството се установява, че допълнителните плащания са допринесли за стабилизиране на площите. В същото време, промените и динамиката на постигнатите резултати не са еднакви при различните култури и отделните схеми, което може да послужи за последващи действия. Нетният ефект на обвързаното подпомагане за укрепване и насърчаване на площите, направено на база диференциален анализ показва, че около 1/3 от положителните резултати за стабилизиране и укрепване за подкрепените зеленчуци може да бъде отдадено на целевите схеми. Обвързаната подкрепа действа в един общ контекст на въздействащи фактори, което обяснява защо при съпоставими нива на подкрепа, резултатите при различните производства са различни. Изследванията показват, че без допълнителна подкрепа от рода на обвързаното подпомагане, постигнатото възстановяване при някои култури (лук, моркови, корнишони) отново ще претърпи негативен обрат на намаление.

Таблица 4 Реколтирани площи със зеленчуци в България за периода 2015-2018 г., ха

Култура	2015.	2016	2017	2018
Пипер	4 032	3 577	3 257	2 854
Домати	2 686	3 613	4 376	3 907
Краставици	309	247	282	470
Корнишони	283	296	470	400
Патладжан	486	311	481	439
Моркови	326	411	1 150	1 524
Зеле	1 871	2 875	1 692	1 961
Дини	3 212	4 738	4 820	4 318
Пъпеш	654	1 746	4 820	2 766
Картофи	11 017	8 376	12 806	14 096
Кромид лук-зрял	1 074	1 365	2 080	3 675
Чесън-зрял	187	305	387	418
Общо	26 137	27 860	36 621	36 828

Източник: МЗХГ, Агостатистика, Бюлетени, 2016-2019 г.

<https://www.mzh.government.bg/bg/statistika-i-analizi/izsledvane-rastenievadstvo/tseli/>

При оранжерийното зеленчукопроизводство също се наблюдава, че през периода 2015-2018 г. достигнатите оранжерийни площи са под *определената максимална стойност* от 2011 г. (1 060 ха). Разпределената обвързана помощ води до известно стабилизиране на оранжерийното производство, което обаче остава на 91% от референтното равнище отчетено през 2011 година.

Таблица 5 Оранжерийни площи в България за периода 2015-2018 г., ха

	2015	2016	2017	2018
Оранжерийна площ	968	1002	966	916

Източник: МЗХГ, Агостатистика, Бюлетени, 2016-2019 г. и ДФЗ.

<https://www.mzh.government.bg/bg/statistika-i-analizi/izsledvane-rastenievadstvo/tseli/>

При проследяване на заявленията и заявените площи по схемите за обвързана подкрепа за плодове и зеленчуци през 2018 г. още по-ясно личи тенденцията, че не се достигат *определените максимални стойности*, достигнати от годините преди прилагането на схемите за обвързана подкрепа. Интересът към схемите е съществен и тяхното прилагане допринася не само за стабилизиране на производството и площите, но и за увеличаване пазарната ориентираност. Включването на производителите в тези

схеми изисква определена минимална площ, както и става по-целесъобразна при заявяването на по-големи размер, което насърчава производителите да вървят към окрупняване, което е предпоставка за по-голяма устойчивост за бъдеще.

2.3. Ситуация в сектор „Преживно животновъдство”

В животновъдството необходимостта от обвързана подкрепа се изразява в ниската рентабилност на стопанствата и потребността от допълване на доходите. Тази неблагоприятна ситуация води до намаление на млечното стадо, а брутната продукция от мляко се свива. През последните години брутната продукция от мляко съставлява около 9% от общата селскостопанска продукция. Добавената стойност от млечния сектор се изчислява на около 7% от тази в целия отрасъл. Това потвърждава, че млечният сектор е с намалена възвращаемост, влошен икономически резултат, което обосновава нуждата от търсене на допълнителни инструменти за подкрепа. Въпреки прилагането на схемите за обвързана подкрепа, в периода 2017-2019 г. се наблюдава намаление на общия брой заявени за подпомагане животни по схемите за обвързана подкрепа и преходната национална помощ. Съществува тренд на намаление на заявените за подпомагане животни общо в категориите на кравите (млечни и месодайни крави и юници) и овцете-майки и козите-майки. При бивоите има стабилизация в броя на животните.

Таблица 6 Заявени брой животни, 2017-2019 г.

Схеми за обвързана подкрепа и преходна национална помощ	2017	2018	2019
Крави (млечни и месодайни крави и юници)	387 609	374 328	359 057
Овце-майки и кози-майки	1 283 494	1 255 287	1 187 675
Биволи	11 068	12 579	13 905

Източник:ДФЗ.

В резултат на прилаганата обвързана подкрепа и преходна национална помощ, се наблюдава увеличаване на пазарната ориентираност в производството на краве мляко. В животновъдството се забелязва положителна тенденция на увеличение на количеството сурово мляко, доставено към млекопреработвателните предприятия в периода 2015-2019 г., което свидетелства за повишаване на пазарната ориентираност в сектора. С прилагането на минимални прагове за обхват на обвързаната помощ може да се стимулира окрупняването на стопанствата, което допринася за по-голяма устойчивост на фермите, по-ефективно и рентабилно производство. Позитивите от концентрацията на млечните животни и от реструктурирането се свързват с повишаване на пазарната ориентация, подобряване и модернизиране начина на отглеждане и оттам повишаване продуктивността, което води до нарастване на ефективността и конкурентоспособността на производството.

Таблица 7 Количества сурово краве мляко, доставени на първите изкупвачи, литри

	2015	2016	2017	2018
Сурово краве мляко	349 706 406	498 428 757	581 085 130	645 664 262

Източник: МЗХГ, Дирекция „Животновъдство“.

Необходимостта от обвързана подкрепа в животновъдството ясно произтича от високата неопределеност на пазара на мляко и на колебанията в изкупните цени, като евентуално намаление на цените на суровото мляко на равнището от последната 2014-

2015 година, което прави това производство на границата на положителната рентабилност. Другият идентифициран общ проблем в млечното животновъдство са високите постоянни разходи, относително малкият брой животни и необходимостта от инвестиции за подобряване на ефективността на стопанствата.

При анализ на себестойността на литър мляко се установява, че тя е много близка до средните изкупни цени, което поставя под натиск производителите. През последните години, без допълнителна подкрепа, много от животновъдите (специално при млечни овце и средни и малки говедовъдни стопанства) в ситуация на намаляващи изкупни цени и доходност биха предприели по-голямо намаление в производството и млечните стада. При козевъдството, макар теоретично възвращаемостта на единица животно да е сравнително добра, това производство се сблъсква със слабото търсене на мляко и на месо от такива животни, което разкрива неговата уязвимост. Обвързаната подкрепа осигурява не само икономическа сигурност и намалява риска от колебанията при цените, но и спомага за увеличаване доходността на стопанствата, които се нуждаят от значителни инвестиции, за да се гарантира тяхното устойчиво и жизнеспособно бъдеще.

3. Структура на кандидатите и стопанства за обвързана подкрепа

При анализа на данните за схемите за обвързана подкрепа за 2017-2019 г. се установява, че обвързаната подкрепа в страната се насочва към малките и средни земеделски стопанства, които имат завишени потребности от подпомагане, за да поддържат своята конкурентоспособност.

Таблица 8 Кандидати за обвързана подкрепа със стопанства до 50 животни (млечни и/или месодайни ЕРД), до 200 животни (овце-майки и/или кози-майки) и стопанства до 30 ха плодове или зеленчуци спрямо общия брой на кандидатите по схемите за обвързана подкрепа

Кандидати, %	2017	2018	2019
Млечни ЕРД (до 50 бр. Ж)	80.12	76.67	75.99
Месодайни ЕРД (до 50 бр. Ж)	90.21	88.07	85.68
ДПЖ (до 200 бр. Ж)	91.59	89.21	90.14
Зеленчуци (до 30 ха)	98.15	97.39	97.59
Плодове (до 30 ха)	98.25	98.26	98.57

Източник:ДФЗ.

Таблица 9 Площи и животни за обвързана подкрепа в стопанства до 50 животни (млечни и/или месодайни ЕРД), до 200 животни (овце-майки и/или кози-майки) и стопанства до 30 ха плодове или зеленчуци спрямо общия брой на кандидатите по схемите за обвързана подкрепа

Площ/Животни, %	2017	2018	2019
Млечни ЕРД (до 50 бр. Ж)	45.99	40.79	39.55
Месодайни ЕРД (до 50 бр. Ж)	60.15	55.59	51.05
ДПЖ (до 200 бр. Ж)	60.99	56.51	59.82
Зеленчуци (до 30 ха)	73.44	69.19	71.10
Плодове (до 30 ха)	72.12	72.87	73.77

Източник:ДФЗ.

Представените данни, показващи успешно таргетиране на уязвимите сегменти на структурата на стопанствата до 30 ха при плодовете и зеленчуците и до 50 животни в

говедовъдството и до 200 животни при овцете и козите, са довод за необходимостта от продължаване на обвързаната подкрепа при адекватни нива на подпомагане.

Таблица 10 Разпределение на подпомагането според размер на стопанството и СПО в сектор „Животновъдство“, 2018 г.

СПО, евро	Структура, %
до 2000 евро	13%
от 2 000 до 7 999 евро	34%
от 8 000 до 49 999 евро	45%
над 50 000 евро	8%

Източник:ДФЗ.

4. Осигуряване на заетост от секторите, подпомагани с обвързана подкрепа

Секторите, които в България се подпомагат с обвързана подкрепа осигуряват заетост на населението, и липсата на обвързана подкрепа или обвързана подкрепа в недостатъчен размер, би поставило в риск осигуряването на достатъчни доходи за лицата, влагащи труд в земеделието. Секторите, обект на подпомагане с обвързана подкрепа, изискват повече работна ръка, включително и сезонни работници. Така те предоставят възможности за работа и доходи на нискоквалифицирани работници, често от маргинализирани групи в селските райони, където възможностите за заетост са ограничени.

Ако се намали финансовият ресурс за обвързана подкрепа за България ще бъдат засегнати и ще настъпи спад в нивата на подкрепа на 13 319 фермери в сектора на животновъдството и 13 899 фермери в сектора на плодовете и зеленчуците (по данни от 2019 г.), които изпитват значителни икономически трудности. Те съставляват съответно 21% и 22% от всички бенефициенти по директни плащания през годината. Спирането на Схемата за преходна национална помощ за овце-майки и кози-майки за България означава изключване от обхвата на подкрепата с национални средства в рамките на преходната национална помощ на 6 998 животновъди, които отглеждат в стопанствата си 50 и повече овце и кози.

В Таблица 11 са включени данни за земеделските стопанства, които се подпомагат с обвързана подкрепа за животни, преходна национална помощ за овце-майки и кози-майки и обвързана подкрепа за плодове и зеленчуци. Върху дейността на тези стопанства намалението на обвързаната подкрепа и прекратяването на преходната национална помощ ще има пряк ефект, защото ще бъдат засегнати от спад в подкрепата.

Таблица 11 Земеделски стопанства с обвързана подкрепа, 2019 г.

Подпомагани стопанства с обвързана подкрепа	Брой стопанства
Животновъдни стопанства	
Подпомагани по схемите за обвързана подкрепа за животни	13 319
Подпомагани с преходна национална помощ за овце-майки и кози-майки	6 998
Растениевъдни стопанства	
Стопанства, отглеждащи плодове и зеленчуци	13 899

Източник:ДФЗ.

Отработеното време на постоянно заетите несемейни работници и семейна работна сила в сектора на зеленчуците е 11 352 ГРЕ¹ (ГРЕ – годишна работна единица). Броят на заетите жени в зеленчукопроизводството е 9 078, заетите мъже в сектора наброяват 10 291 човека и допълнителна сезонна работна сила в размер на 1 051 ГРЕ. Отработеното време на постоянно заетите несемейни работници и семейна работна сила в сектора на овощните насаждения е 9 955 ГРЕ. Броят на заетите жени в стопанствата с овощни насаждения е 9 595, заетите мъже в сектора наброяват 14 176 човека и допълнителна сезонна работна сила в размер на 1 849 ГРЕ.

Таблица 12 Разпределение на заетите по тип и специализация стопанства

Специализация	Тип земеделие	ИЗП	Брой заети жени (с изкл. на сезонната работна сила)	Брой заети мъже (с изкл. на сезонната работна сила)	Брой заети (с изкл. на сезонната работна сила)	Заети лица
		(ха)	(брой лица)	(брой лица)	(брой лица)	%
Общо		3 795 534.35	175 343	264 393	439 736	100.0
Стопанства, специализирани в отглеждане на:	Житни, маслодайни и протеинови култури	2 780 861.38	16 112	43 589	59 701	13.6
	Други полски култури	327 501.89	26 585	34 143	60 728	13.8
	Зеленчуци, цветя и гъби	12 058.14	9 078	10 291	19 369	4.4
	Лозя	29 538.87	9 140	14 083	23 223	5.3
	Овощни насаждения	41 674.01	9 595	14 176	23 771	5.4
	Смесени трайни насаждения	3 513.77	974	1 328	2 302	0.5
	Говеда с млечно направление	129 946.74	23 393	31 611	55 004	12.5
	Говеда с месно направление	50 523.47	4 364	6 354	10 718	2.4
	Говеда с млечно и месно направление	14 900.20	2 451	3 227	5 678	1.3
	Овце, кози и други тревопасни животни	141 413.64	19 812	32 827	52 639	12.0
	Свини, птици, зайци	15 485.41	6 902	9 840	16 742	3.8
Смесени стопанства с преобладаващо:	Растениевъдство	51 376.04	6 703	8 541	15 244	3.5
	Отглеждане на тревопасни животни	7 183.41	8 303	9 809	18 112	4.1
	Отглеждане на свине, птици и зайци	3 293.25	3 860	4 478	8 338	1.9
	Отглеждане на полски култури и тревопасни животни	131 572.51	8 464	11 415	19 879	4.5
	Отглеждане на други култури и животни	44 661.48	19 288	27 968	47 256	10.7
Некласифицирани стопанства		10 030.14	319	713	1 032	0.2

Източник: МЗХГ, Агостатистика, Структура на земеделските стопанства в България през 2016 г. – Резултати, София, 2018 г.

Отработеното време на постоянно заетите несемейни работници и семейна работна сила в сектора на смесените трайни насаждения е 890 ГРЕ. Прибавяйки тази група към основното направление в овощарството се вижда, че около 5,9% от заетите в

¹по данни от Структура на земеделските стопанства в България през 2016 г. – Резултати, София, 2018 г.

земеделието пряко усещат ефектите от опитите за стабилизиране на сектор „Плодове”. Отработеното време на постоянно заетите несемейни работници и семейна работна сила в стопанствата с говеда с млечно направление е 33 665 ГРЕ. Броят на заетите жени в стопанствата с говеда с млечно направление е 23 393. Данните показват, че в тези специализирани стопанства се концентрира най-голям брой от заетите в земеделието жени (след стопанствата специализирани в други полски култури), което поставя и допълнително измерение в ефектите постигнати от прилагане на обвързаните плащания.

Отработеното време на постоянно заетите несемейни работници и семейна работна сила в стопанствата с говеда - месно направление е 6 896 ГРЕ, а в специализираните стопанства с говеда - млечно и месно направление е 3 852 ГРЕ. От Таблица 12 става ясно, че 3,7% от заетите в отрасъла се намират в тези специализирани стопанства. Обемът на Стандартната производствена продукция² съставлява едва 1,6%. Това показва, че възможностите за получаване на добра доходност в тези стопанство е много по-малка и търсенето на стимулиране на доходността на заетите там ще се отрази благоприятно както на заетите, така и на регионите, където тези стопанства са разположени. Отработеното време на постоянно заетите несемейни работници и семейна работна сила в стопанствата с овце, кози и други тревопасни животни е 31 935 ГРЕ. Това съставлява 12% от работната сила, влагаща труд в отрасъла през 2016 г. В същото време, изчисляваният Стандартен производствен обем в тези стопанства е около 4,1%, което показва, че съществува диспропорция между броя на заетите и способността на самия сектор да генерира и предоставя доходност. Това разкрива уместността в таргетирането на сектор „Дребни преживни животни” чрез схемите за обвързана подкрепа, което е пряка подкрепа за недостатъчните доходи на заетите и производителите в това производство.

Земеделието е отрасъл, където трудът продължава да изпълнява голяма част от производствения процес, особено в животновъдството и в други полски производства, където прибирането на реколтата не може да се извърши механизирано или едновременно. Причините за съкращаване на работната сила, заета в селското стопанство у нас е в изоставането на заплащането в сравнение с другите икономически отрасли. По-ниското заплащане на труда в земеделието се дължи основно на по-ниската производителност и възвращаемост в чувствителни сектори, което пък води до пречки в развитието на тези интензивни откъм трудовия фактор производства, които са ограничени в обезпечаването с необходимия брой работници.

Секторите на животновъдството и плодовете и зеленчуците, които са обект на обвързаната подкрепа осигуряват заетост за 38.5% от общо заетите в земеделието в страната. Сравнението на необходимата работна сила на хектар ИЗП в сектора на житните, маслодайните и протеиновите култури със секторите на зеленчукопроизводството и трайните насаждения ясно показва по-големия потенциал на производството на плодове и зеленчуци за осигуряване на заетост. Данните показват, че за обработката на 10 хектара зеленчуци са необходими средно около 16 работници, на лозя – около 8, а на овощни насаждения – около 6 работника. За 10 хектара с житни, маслодайни и протеинови култури се изискват средно около 0.2 броя трайно заети лица.

5. Заключение

Обвързаната подкрепа е средство за осигуряване предвидимост в нивата на доходите на земеделските производители, за предпазване от ценовите колебания и пазарната несигурност и за повишаване икономическия и инвестиционен потенциал в ключови за добавената стойност и снабдяването със земеделски продукти и храни

²Структура на земеделските стопанства в България през 2016 г. – Евростат

сектори. Косвено, чрез подпомагане на обхванатите производства се подкрепят земеделски дейности, които създават преобладаващ брой от работните места в земеделието, концентрирани преобладаващо в райони с ограничени възможности за заетост.

Съществуването на схемите за обвързана подкрепа дава възможност за целево подпомагане на производства, които са в затруднение и поради структурни, пазарни или други причини се намират в неравнопоставена ситуация в сравнение с други видове производства. Определено обвързаната подкрепа доведе до положителни резултати при подпомогнатите сектори, но в хода на нейното прилагане се наблюдавани и някои слабости. Предприетите стъпки за обвързване на производството с продукцията е едно правилно решение и посока, за да се повиши ефекта от прилагането на тези схеми, което да гарантира, че се подкрепят устойчиви, жизнени и пазарно-ориентирани производства, които имат нужда от допълнителна грижа в настоящем, което ще ги укрепи в бъдеще.